

به نام خدا

مروری بر سیاست‌های اقتصادی ایران

(از آغاز حکومت صفویان تا پایان دودمان قاجاریه)

از سال ۸۸۰ ه.ش تا ۱۳۰۴ ه.ش

www.ketab.ir

نویسنده: آذین حیاتی (ماهور)

کارشناس ارشد مدیریت

سرشناسه: حیاتی، آذین، ۱۳۶۱-

عنوان و نام پدیدآور: مروری بر سیاست‌های اقتصادی ایران (از آغاز حکومت صفویان تا پایان دودمان قاجاریه) از سال ۸۸۰ ه. ش تا ۱۳۰۴ ه. ش / نویسنده آذین حیاتی (ماهور)؛ ویراستار علیرضا زمانی.

مشخصات نشر: تهران: نسل روشن، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س. م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۷-۹۴۰-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۹۹] - ۲۰۰.

موضوع: ایران -- سیاست اقتصادی -- ۹۰۷-۱۳۲۴ ق.

Iran -- Economic policy -- ۱۵۰۲-۱۹۲۵

ایران -- تاریخ -- صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق.

Safavids -- History -- Iran، ۱۵۰۲-۱۷۳۶

ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۲۴ ق.

Qajars -- History -- Iran، ۱۷۷۹-۱۹۲۵

رده بندی کنگره: HC۴۷۴

رده بندی دیویی: ۳۳۰/۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۵۰۶۲۲

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

مروری بر سیاست‌های اقتصادی ایران

(از آغاز حکومت صفویان تا پایان دودمان قاجاریه)

از سال ۸۸۰ ه. ش تا ۱۳۰۴ ه. ش

نویسنده: آذین حیاتی

ناشر: انتشارات نسل روشن

ویراستار: علیرضا زمانی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۷۹،۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۷-۹۴۰-۴

نشانی: تهران - میدان انقلاب، مابین خیابان فخررازی و خیابان دانشگاه، خیابان شهیدنظری

پلاک ۶۱ طبقه چهارم واحد B ۴۴ - تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۵۳۱۲۶

www.nasleroshan.com

به نام خدا

انسان مثال گیاهی است که خشک شده و از بین می رود و تمام زیبایی های انسان نیز همچون گلی است که پژمرده می شود.

آری؛ گیاه خشک و پژمرده می شود و انسان نیز مانند گیاه از بین می رود اما تنها کلام، افکار و آثار او باقی می ماند.

انتشارات نسل روشن در تلاش است تا با ایجاد یک بستر مناسب در حمایت از مولفان و همچنین ماندگاری ایده ها، آثار و افکار آنها و با انتشار کتابی ارزشمند که از سطح علمی مطلوبی برخوردار باشد به وظیفه ی انسانی و اعتقادی خویش عمل کند تا بتواند اثری سازنده را به عنوان میراثی ناچیز برای نسل روشن باقی گذارد.

فهرست

۷	مقدمه نویسنده
۱۶	سیاست اقتصادی ایران
۲۲	وضعیت اقتصادی ایران در عصر صفوی (۸۸۰ تا ۱۱۱۴ هجری شمسی)
۲۷	وضعیت سیاست اقتصادی در عصر صفوی
۳۶	آسیب شناسی سیاست اقتصادی صفویان
۴۳	بحران اقتصادی منتهی به سقوط صفویان
۵۱	رویکرد نظامی‌گری نادرشاه و پیامدهای آن بر اقتصاد ایران (۱۱۱۴-۱۱۷۴ هجری شمسی)
۶۰	تجارت خارجی ایران در دوره‌ی نادرشاه
۶۴	تجارت منطقه‌ای ایران در دوره‌ی افشاریه
۷۱	تجارت فرامنطقه‌ای ایران در دوره‌ی افشاریه (مناسبات ایران با کمپانی‌های هند شرقی انگلیس و هلند)
۷۲	روابط تجاری ایران و انگلیس (کمپانی هند شرقی انگلیس و کمپانی مسکو)
۸۹	سیستم تجاری ایران در دوره‌ی زندیه
۹۱	نتایج رابطه‌ی تجاری با انگلستان برای ایران در دوران زندیه
۹۱	نتایج مثبت تجارت با انگلیسی‌ها برای ایران در دوران زندیه
۹۳	نتایج منفی تجارت با انگلیسی‌ها برای ایران در دوران زندیه
۹۷	نتایج سیاست‌های اقتصادی دوران زند و بر وضعیت ایران
۱۰۰	تحلیل فعالیت‌های تجاری و بازرگانی داخلی و خارجی در دوران زند
۱۰۲	سیر سیاست‌های اقتصادی ایران در دوره‌ی قاجار
۱۱۰	سیر سیاست‌های صنعتی در دوره‌ی قاجار
۱۳۱	انقلاب مشروطه و سیاست‌های اقتصادی
۱۳۶	سیاست‌های اقتصادی در زمان قاجار موجب توسعه‌ی نظام سرمایه‌داری در ایران نگردید
۱۴۴	بررسی اندیشه‌ی اقتصادی علی‌محمدخان کاشانی از روشن‌فکران عهد قاجار
۱۷۲	چکیده‌ای از بازتاب سیاست‌های اقتصادی دوران قاجار در روزنامه‌ی مرد آزاد
۱۹۹	فهرست منابع

مقدمه نویسنده

در درازای تاریخ و پس از یکجانشینی انسان‌ها، یکی از عناصر مهمی که توانست تمدن‌های باشکوهی همچون ایران، چین، مصر و میان‌رودان را به وجود آورد بی‌شک عامل اقتصادی بوده است. اقتصاد از آغاز به صورت مبادله کالا کالا آغاز گردید و به نظام مبادله فلزهای گرانبها رسید و به دست پرتوان داریوش بزرگ هخامنشی تبدیل به سکه و به عبارتی "نظام پولی" شد. تمدن‌های باستانی در سایه اقتصاد و صنعتی شدن توانستند چنین آثار شگرف و فرهنگی سترگی از خود به یادگار بگذارند. آن‌ها در ابتدا به مقتضای زمان به صورت جوامع اشتراکی زندگی می‌کردند و رفته رفته دست به تولید و افزون‌زایی زدند و مازاد تولید خود را به مبادله با کالاهایی که نداشتند و یا در اختیار کشورهای دیگر بود گذاشتند. به عنوان نمونه تمدن سومر و بابل دسترسی به سنگ‌های زینتی و فلزات با ارزش نداشتند. بنابراین می‌بایست این تمدن‌های با ارزش را از تمدن جیرفت و تمدن‌های شرق ایران به دست آورند تا چنان آثار با ارزشی از خود به جا بگذارند. یا

تمدن‌های ایرانی برای دستیابی به ادویه، عود و ابریشم نیاز داشتند این اقلام را از چین، ماچین و هندوستان به دست بیاورند و درازای آن گیاهان کوهی، محصولات باغی، صیفی‌جات، پارچه، چرم و فلزات قیمتی را با آنان مبادله کنند. به وجود آمدن راه‌های دریایی در ایران و راه ابریشم در چین و کشورهای همسایه نشانگر اهمیت مبادله و تجارت کالا در سایه توسعه اقتصادی بوده است.

هزاران هزار سال توسعه اقتصادی در دست مردم آسیا و تمدن‌های آن بود تا در اثر گذر زمان و افول قدرت‌های بزرگ در اثر مناقشات داخلی و جبر زمانه، رفته‌رفته بیابان و صحراگردان در طمع غارت و چپاول از این ضعف استفاده کردند و با تارشی خود نظم جهانی را برهم زدند.

در اثر این نظم آشفته نوظهور، چرخ اقتصاد و توسعه کشورهای صاحب قدرت از کار افتاد و نظام قبیله‌ای و بدوی ایجاد شد که نه تنها پیشرفت بلکه اقتصاد را دگرگون کرد و آنچه که پیشتر در سایه تلاش و تولید به دست می‌آمد تبدیل به راهزنی و باج و رشوه گردید و اقتصاد تبدیل شد به نان شب و خوش‌گذرانی صاحبان قدرت.

اما در این بین باید این نکته را در نظر گرفت که مطالعات آماری به تنهایی گویای واقعیت‌های اقتصادی جوامع نیست و بررسی تفکرات اقتصادی و فرهنگی جوامع از اهمیت فوق‌العاده‌ای در جهت دستیابی به موانع و مشکلات و یا تحریک روند توسعه جامعه مورد نظر برخوردار است زیرا هر ملت آن‌طور می‌اندیشد که زندگی می‌کند.

شیوه اندیشیدن داده اصلی در ظهور نهادهای سنتی و مدرن و نیز

سیاست‌های اقتصادی مربوط به مدیریت اقتصاد ملی را تشکیل می‌دهد. سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه اقتصادی علی‌رغم همگونی مسائل نظری آن در بین کشورها، در حین مدل‌سازی و یا اجرا، مفاهیم اصلی خود را از فرهنگ و اندیشه غالب اقتصادی هیات حاکمه، نظام اداری و بخش خصوصی و به طور کلی از جامعه مورد نظر به عاریت می‌گیرد.

لذا از واقعیت‌های نظری و عملی به دور است که روند و الگوی توسعه و حتی سیاست‌های اقتصادی کشورها تنها بر پایه بررسی شاخص‌های کمی، روابط تولیدی حاکم و سیاست‌ها و برنامه‌های مکتوب توسعه، عوامل مادی و انسانی در دسترس بررسی گردند بلکه در ابتدا از منظر فرهنگی می‌بایست تحلیل شوند.

از طرفی ما ناآگاهانه بسیاری از مفاهیم اقتصاد و مفروضات آن را که در شرایط فکری - فلسفی و اجتماعی دیگری پدید آمده و هیچ‌گونه مشارکتی در ابداع آن نداشته‌ایم و بی‌چون و چرا پذیرفته‌ایم در حالی که تمامی این مفاهیم نیاز به بررسی با دید فرهنگی و تاریخی دارد زیرا که علم اقتصاد بدون نتیجه کاربردی، مانند علم پزشکی بدون درمان است.

انضباط اقتصادی بدون فراهم آوردن زیربنای فکری - فلسفی آن دارای نیروی مقهورکننده‌ای است که با همه تلاش‌های مادی برای توسعه اقتصادی، نه تنها اقتصاد ملی بلکه عقاید قومی و تمدنی ما را نیز از طریق گرایش مستمر به مصرف دائم کالاهای خارجی، فارغ از تولید به زوال و نابودی می‌کشد. لذا بحث درباره ضرورت توسعه سیاست اقتصادی اتخاذ شده و یا هویت اقتصادی - فرهنگی تا بحث ریشه‌ای در مورد شرایط

فکری جامعه مورد نظر و تمدنی که معروضش است در نگیرد و آن‌ها را مورد پرسش قرار ندهد، سطحی است و توفیقی نه تنها در روند بهبود اقتصادی بلکه در حفظ هویت فرهنگی حاصل نخواهد شد.

در این حین با بررسی تاریخ این سرزمین مشهود است که اوضاع آشفته اقتصاد ایران پس از یورش بیابانیان، به ویژه وحشیان دشت آلتای و صحرای گوبی تا دوران صفویان ادامه پیدا کرد. شاه اسماعیل صفوی بنیان‌گذار دودمان صفویه که پس از نزدیک به هشت قرن ایران را دوباره متحد کرد و نام ایران بر این سرزمین دوباره درخشید و این سرزمین را از لوس وجود بیابانیان پاک گردانید و پس از تحکیم پایه‌های قدرت و نیز جنگ‌های خارجی با عثمانی‌ها که در صدد تصرف ایران بودند و به برکت خون شهیدان وطن و دلاوران جان‌باخته در چالدران هرگز این آرزو برای عثمانی‌ها در این جهان محقق نشد. به یاری این دلاوری‌ها و وطن‌دوستی‌ها در نسل‌های پس از شاه اسماعیل صفوی، ایران با آرامش نسبی روبه‌رو بود و این آرامش عامل مهمی در جهت توسعه اقتصادی و صنعتی شدن ایران خفته پس از فروپاشی امپراتوری ساسانیان گردید. شاهکارهای معماری این دوران، به ویژه اصفهان با آن همه زیبایی و لطافت که نه نقاشی بلکه اثر ذوق و هنر هنرمندان ایرانی بود در سایه اقتصاد شکوفا به بار نشست. در این دوران ما شاهد گسترش راه‌ها و مبادلات تجاری با شرق و غرب هستیم. صفویان امنیت جاده ابریشم را در غرب آسیا در دست داشتند. ایران بندرگاه صادرات اجناس و کالاهای شرق و نیز کالاهای ایرانی به اروپا بود.